

בענין שליחות

אברהם אליהו קורן

חקורות לדין שליחות

הגמרא במסכת קידושין' אומרת:

"שליחות מנלן, דתניא ושלח מלמד שהוא עושה שליח ושלחה מלמד שהיא עושה שליח, ושלח ושלחה מלמד שהשליח עושה שליח. אשכחן בגירושין בקידושין מנלן... אמר קרא ויצאה והיתה, מקיש הויה ליציאה מה יציאה משוי שליח אף הויה משוי שליח".

מאחר והתורה ריבתה דיני שליחות בגירושין, וקידושין הוקשו לגירושין, גם בגירושין וגם בקידושין קיים דין שליחות.

ואף לגבי מצוות הפרשת תרומה לומדת הגמרא (שם) שקיים דין שליחות במצווה והדין נלמד מכך שהתורה אמרה "כן תרימו גם אתם".² וכן מביאה הגמרא³ שרבי יהושע בן קרחה לומד דין שליחות במצוות שחיטת קרבן פסח מכך שהתורה אמרה "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל", וכי כל הקהל כולן שוחטין והלא אינו שוחט אלא אחד, אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו.

שליחות באמירת קידוש על הכוס ובארבע כוסות

הנהה הגמרא בפסחים' אומרת: "ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך, אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי".

וברש"י:⁴ "כנגד ארבעה לשוני גאולה האמורים בגלות מצרים והוצאתי אתכם, והצלתי אתכם, וגאלתי אתכם, ולקחתי אתכם, בפרשת וארא".

ובתוספות:⁵ "מתוך הלשון משמע קצת שאין נותנים לבניו ולבני ביתו כי אם לעצמו, והוא מוציא את כולם בשלו". כיוון שהמשנה אמרה "לא יפחתו לו", אומרים תוספות דמשמע קצת שנותנין ארבע כוסות לבעל הבית העני (ולא לבני ביתו), והוא מוציא את כל בני ביתו בשלו, כמו בקידוש בכל השנה שרק לבעל הבית ישנה כוס, ובה הוא מוציא את כל בני הבית. אף

1. מא, א.
2. במדבר יח, כח.
3. שם מא, ב.
4. צט, ב.
5. שם ד"ה ארבע כוסות.
6. שם ד"ה לא יפחתו.

שתוספות ממשיכים ואומרים דשמה גם בקידוש היה לכל אחד מבני הבית כוס וכדמשמע מן הגמרא' מההוא סבא דגחין ושתי, מכל מקום הם אומרים שמן הגמרא בעירובין' וכן מהגמרא בפסחים' בהמשך משמע קצת שלא היה לכל אחד כוסו. ובמסקנה אומרים תוספות "ונראה להחמיר ולהצריך ארבע כוסות לכל אחד".

מתוך כך שתוספות אמרו שנראה להחמיר ולהצריך ארבע כוסות לכל אחד, ולא הזכירו קידוש שבכל השנה בכלל החומרא, נראה שסוברים דבכוס של קידוש אין צורך להחמיר ולהצריך כוס לכל אחד ואחד, וכן מוכח ממנהג העולם אשר מחמיר להצריך דוקא ארבע כוסות לכל אחד ואחד, ואין הוא מחמיר להצריך כוס של קידוש בשבתות ובימים טובים לכל אחד ואחד.

ויש לעיין בסברא שבעל הבית יוכל להוציא את בני ביתו בארבע כוסות וכן בחיוב אמירת הקידוש על הכוס, שאמנם ישנן מצוות שמועילה בהן שליחות כמו שחיתת קרבן פסח והפרשת תרומה, אך ישנן גם מצוות שאין מועילה בהן שליחות כמו ישיבה בסוכה ואכילת מצה, וממילא יש לעיין האם תועיל שליחות במצוות ארבע כוסות, או במצוות אמירת הקידוש על הכוס.

שליחות בקרבנות

והנה הגמרא בבבא קמא¹⁰ אומרת: "אמר רב פפא שיכול לעשות על ידי הדחק, עבודה דכי עביד ליה על ידי הדחק עבודה היא ומשוי שליח, אכילה דכי אכיל על ידי הדחק אכילה גסה היא ואכילה גסה לאו כלום הוא". מוכח מהגמרא, שכהן שיכול לאכול קרבן יכול למנות שליח על אכילת קרבן. וצריך להבין מדוע, שהרי מצוות של אכילה כמו אכילת מצה ואכילה בסוכה לא שמענו שאפשר לקיימן על ידי שליח.

בביאור הענין באלו מצוות קיים דין שליחות ובאלו מצוות לא קיים דין שליחות ישנן כמה שיטות:

שיטת התוספות ר"ד בד"ן שליחות

כתב התוספות ר"ד בקדושין':

"יש מקשים אם כן לכל דבר מצווה יועיל השליח ויאמר אדם לחבירו שב בסוכה עבורי הנח תפילין עבורי. ולא מלתא היא שהמצווה שחייבו המקום לעשות בגופו האיך יפטור הוא ע"י שלוחו והוא לא יעשה כלום, ודאי בגירושין וקידושין מהני כי הוא המגרש ולא השליח שכותב בגט אנא פלוני פטרית פלונית, וכן נמי האשה למי היא מקודשת כי אם לו, וכן בתרומה הוא

7. שם קו, א.

8. מ, ב.

9. קת, ב.

10. קי, א.

11. מב, ב ד"ה שאני.

נותן והתרומה מפירותיו, וכן בפסח הוא אוכל ועל שמו ישחט ויזרק הדם, אבל בסוכה הכי נמי יכול לומר לשלוחו עשה לי סוכה והוא יושב בה, אבל אם ישב בה חבירו לא קיים הוא כלום, וכן ציצית וכל המצוות".

בביאור דברי התוספות רי"ד, כתב בספר טבעת החושן¹²: "ולענ"ד היה נראה לי בהסבר תוספות רי"ד, דהנה הא דמועיל שליחות י"ל דוקא היכא דיש כאן חלות על ידי המעשה, וכגון בקידושין וגירושין וקנינים דנעשה שום חלות על ידי המעשה, ואז אמרינן דאם החלות הוא להבעלים מועיל על זה שליחות, אבל אם אין שום חלות על ידי המעשה וכל השליחות הוא רק מעשה פשוט, שיהיה נחשב כמו שעשה המשלח מעשה זה, על זה לא מצינו למילף מתרומה שיהיה מועיל שליחות..." והנה ביותר ביאור יש לומר דסבירא ליה דכל הדין דשליחות נאמר רק במקום שברור שהמשלח עושה את עיקר הפעולה והשליח רק מוציא אל הפועל, אבל במקום שאין שום חלות ומשמעות המתייחסים למשלח, בזה לא נתחדש דין שליחות. לפי התוספות רי"ד פעולה יבשה שאין בה חלות לא שייך שתתיחס לאחר וממילא לא שייך בה דין שליחות.

בעל קצות החושן¹³ מקשה על דברי התוספות רי"ד.

לפי דברי התוספות רי"ד לא מובן מדוע באומר לשלוחו "צא והרוג את הנפש" לדעת שמאי הזקן חייב המשלח (עיין קידושין מג.), והרי במעשה ההריגה אין שום דבר שמתייחס למשלח, וממילא לפי שיטת התוספות רי"ד לא צריכה לחול שליחות, ואף מדעת חכמים החולקים על שמאי הזקן וסוברים שהשליח חייב והמשלח פטור קשה על התוספות רי"ד, שהרי חכמים חולקים אך ורק משום דסבירא להו שאין שליח לדבר עבירה, ולפי התוספות רי"ד צריך היה להיות שאף אם דין שליחות היה נוהג גם לדבר עבירה, ברציחה לא צריכה לחול שליחות, כיון שאין שום דבר בפעולת הרציחה שיתייחס למשלח ודוקא בדבר עבירה שיש בו חלות עבור השני, כמו בגניבה עבור אחר, צריכים היינו להגיע לכלל "אין שליח לדבר עבירה", בכדי למעט דין שליחות. וכיון דשמאי הזקן סבירא ליה דהאומר לשלוחו צא והרוג את הנפש שולחו חייב, ומאחר וחכמים חולקים עליו והם פוטרם את המשלח רק מצד הטעם של אין שליח לדבר עבירה, נראה לומר שאף במקום שאין חלות (תוצאה) עבור השני אלא ישנה רק פעולה יבשה עבור השני שייך עדיין דין שליחות, ודלא כהתוספות רי"ד.

שיטת הקצות החושן בדין שליחות

הקצות עצמו מבאר את החילוק בין מצוות שמועילה בהן שליחות לבין מצוות שלא מועילה בהן שליחות: "והנראה לעניות דעתי כיון דשליח של אדם כמותו לא אמרינן אלא במידי דעשיה דאז הוי ליה מעשה שלוחו כמותו, אבל במידי דליכא עשיה לא אמרינן שליח של אדם כמותו, וכמו שכתב הרא"ש בפירושו לנדרים" בהא דעושה שליח להפר נדרי אשתו, דפריך

12. על קצות החושן המובא לקמן.

13. קפב, ס"ק א.

14. עב, ב ד"ה והא לא שמיע ליה.

בגמרא והא לא שמיע ליה. וכתב שם ז"ל: ושמיעת האפוטרופוס אינו כשמיעת הבעל ואף על פי שעשאו שליח להפר, דבמידי דממילא לא שייך מינוי שליחות. עכ"ל. ומשום הכי בפסח וקידושין וגירושין הוי ליה מעשה שליח כמותו וכאלו הוא בעצמו שחט הפסח. וכן בקידושין וגירושין כאילו הבעל עצמו נתן הקידושין או הגירושין. וכן למאן דאמר יש שליח לדבר עבירה דהוא במידי דמעשה ושייך מינוי שליחות. אבל בתפילין כשהשליח מניח התפילין הנחה זו שהוא עשיה חשוב כאלו המשלח עשה הנחה זו, אבל אכתי לא הניח התפילין על ראשו אלא על ראש שלוחו, דאין גוף השליח כגוף המשלח כיון דבמידי דממילא לא שייך מינוי שליחות. ומשום הכי בציצית ותפילין וסוכה נהי דהוי ליה עשיית השליח כעשיית המשלח, כיון דגוף שלוחו לא הוי כגופו לא עשה המעשה בגופו אלא בגוף שלוחו, אבל בפסח וקידושין וגירושין שחטת הפסח ומעשה קידושין וגירושין דהוי ליה כאילו עשה הוא הרי נגמר המעשה. ודו"ק ותשכח דהכי הוא ברירא דהך מלתא."

חידוש התורה בדין שליחות

אם בדין שליחות היתה התורה מחדשת שכאשר ראובן ממנה את שמעון לשליח אנו רואים את גופו של שמעון כגופו של ראובן, היתה מועילה שליחות אף על שמיעה שהיא מידי דממילא, אך מאחר ובדין שליחות חידשה התורה רק שהפעולות שעושה השליח מתייחסות למשלח (ולא שאנו רואים את גופו של שמעון כאילו הוא גופו של ראובן), כשישנה פעולה כמו בשחיתת פסח ובהפרשת תרומות ומעשרות ובנתינת גט שהם המקור לדין שליחות מועילה שליחות, אך כשאין פעולה לא מועילה שליחות ולכן שמיעה של שליח אינה יכולה להועיל במקום שצריך שמיעה של המשלח, שהרי אזניו של השליח אינן נחשבות כאזניו של המשלח.

מצוות שבכוחו ומצוות שבגופו והנפקא מינה לדין שליחות

ולפי זה כשבאים לדון על כל מצווה אם מועילה בה שליחות או לא, צריכים לראות האם המצווה צריכה להעשות בכוחו של המחויב במצווה ואז תועיל שליחות לקיום המצווה, או שמא המצווה צריכה להעשות בגופו של המחויב במצווה ואז לא תועיל שליחות לקיום המצווה, וכגון במצוות אכילת מצה דהמצווה היא שתכנס מצה לגופו של המשלח, וכיוון שגופו של השליח אינו נחשב לגופו של המשלח, לא תועיל שליחות לקיום מצוות אכילת מצה. וכן במצוות ישיבה בסוכה דהמצווה אינה הפעולה של הכניסה לסוכה (שהרי פשוט שאם אדם יושב ובונים סביבו סוכה הוא מקיים מצוות ישיבה בסוכה בשלימות) אלא שגופו יהיה בתוך הסוכה, ולכן לא שייכת שליחות במצוות ישיבה בסוכה.

שליחות במצות תפילין

מתוך החילוק בין מצוות הצריכות להעשות בכוחו של המחויב בהן, לבין מצוות הצריכות להעשות בגופו של המחויב בהן, אומר הקצות שבמצוות תפילין ישנם שני צדדים, והם: א. קשירת התפילין. ב. שהתפילין יהיו מונחות על היד ועל הראש. על קשירת התפילין שייך דין שליחות, כיון שהיא פעולה, מה שאין כן במצווה שהתפילין יהיו מונחות על היד ועל הראש שלגביה לא מועילה שליחות כיון שהיא צריכה להתקיים בגופו של המחויב במצווה, וכיון

שגופו של השליח אינו גופו של המשלח, כשראובן מחוייב בכך שהתפילין יהיו מונחות על ידו ועל ראשו, לא יקיים את המצווה בכך שהתפילין יהיו מונחות על ידו ועל ראשו של שמעון, וכשהשליח מניח התפילין נחשב הדבר כאילו המשלח הניח על ידו וראשו של השליח. על פי זה מובן מדוע לדעת שמאי הזקן האומר לשלוחו צא והרוג את הנפש חייב המשלח, ומשום דבעבירת רציחה יש כאן מעשה בכוחו. וכן מובן לפי חכמים הצורך להגיע למיעוט של "אין שליח לדבר עבירה", ומשום דבלאו הכי היה כאן דין שליחות דיש כאן עבירה בכח המשלח.

הסברא לחלק בין ארבע כוסות לכוס של קידוש

הנהגה לגבי ארבע כוסות אמרו התוספות למסקנה שיש להחמיר ולהצריך ארבע כוסות לכל אחד, ואם נאמר דהמצווה לשתות ארבע כוסות כנגד ארבע לשונות של גאולה פירושה שצריך שיכנסו לגופו של כל מי שמצווה ארבע כוסות, מובנים מאוד דברי תוספות, שהרי על צד זה המצווה היא בגופו (ולא בכוחו) וממילא לא שייכת שליחות, מה שאין כן לגבי קידוש בשבת דנראה פשוט דהמצווה אינה שתכנס כוס יין לגופו, אלא המצווה היא לקדש על כוס יין, ולכן שייכת בה שליחות.

ממילא מובן מדוע אמרו תוספות שנראה להחמיר דוקא לגבי ארבע כוסות ולא הזכירו שיש להחמיר לגבי כוס של קידוש בשבת. והא דהסתפקו התוספות ולא כתבו הדבר בפשיטות, משום דיש מקום לומר שגם בארבע כוסות המצווה אינה שיכנסו לגופו ארבע כוסות. שהרי הראשונה מארבע כוסות היא כוס של קידוש, וכמו שכל השנה אין מצווה לשתות כוס של קידוש, אלא המצווה היא לקדש על הכוס (כפי שנתבאר לעיל), אפשר לומר כן גם על כוס של קידוש בליל הסדר. הכוס השנייה היא כוס של הגדה, ואפשר לומר שאת מצוות הגדה צריך לומר על כוס הכוס השלישית מארבע כוסות היא כוס של ברכת המזון אשר גם היא נוהגת כל השנה למאן דאמר ברכת המזון טעונה כוס, ואף למאן דאמר שבכל השנה ברכת המזון אינה טעונה כוס (וכן קיימא לן להלכה) אפשר לומר שבלייל הסדר מודים כולם שברכת המזון טעונה כוס. והוא הדין לגבי הכוס הרביעית, שאפשר לומר שאת מצוות הלל יש לומר על כוס. יוצא לפי זה שישנן ארבע מצוות, קידוש, הגדה, ברכת המזון והלל, שכל אחת מהן צריכה להאמר על כוס, וכשם שכבודו של הקידוש בכל השנה הוא להאמר על כוס, קידוש בליל פסח וכן מצוות הגדה, ברכת המזון והלל כבודן להאמר על כוס, ולצד זה שייך לומר שמספיק שיהיו ארבע כוסות לבעל הבית, ובהן הוא יוציא את כל בני הבית. מאידך, אפשר לומר לגבי קידוש בכל השנה, שאף אם בשבת המצווה היא לומר את הקידוש על היין, אפשר עדיין לומר שיש צורך שתהיה כוס לפני כל אחד ואחד מבני הבית, ואין בעל הבית יכול להוציא את בני ביתו בצד החיוב שהקידוש שלהם יהיה על יין, ואף שבאמירת הקידוש מוציא בעל הבית את בני ביתו אין הכרח לומר שגם בצד החיוב שהקידוש יהיה על היין הוא מוציאם, דכבר ראינו בקצות המובא לעיל שיתכן שחלק אחד של המצווה יכול אחר לעשות עבורו ואילו את החלק השני חייב הוא לעשות בעצמו, וכמו שאמר הקצות לגבי מצוות תפילין, שאת הקשירה יכול אחר לעשות עבורו, ואילו את המצווה שהתפילין יהיו מונחות על ידו חייב הוא לעשות בעצמו. ממילא אפשר לומר שאף לגבי קידוש הדבר כן, דהיינו שבמצוות אמירת הקידוש יכול בעל הבית להוציא את כל בני

ביתו, ואילו בצד המצווה שהקידוש יהיה על יין אין בעל הבית יכול להוציא את בני ביתו (ויוצא שבצד אחד של המצווה שייכת שליחות ובצד האחר של המצווה לא שייכת שליחות).

אף בקריאת מגילה המצווה מורכבת מחלק קריאת המגילה, שלגביו יש דין של שומע כעונה הבנוי על שליחות, ומחלק שמיעת הקריאה, שאותו צריך לקיים כל אחד בעצמו ולגביו לא שייכת שליחות.

במצוות שבחפצא שייכת שליחות אף שהמצווה היא בגוף ולא בכח

וכיון שבמצוות שבגופו לא שייכת שליחות, יש צורך להבין כיצד מועילה שליחות באכילת קרבנות והרי המצווה היא שיכנס בשר לגופו של הכהן שהקריב את הקרבן. ויש ליישב דיש לחלק בין מצוות שהן על הגברא לבין מצוות שהן בחפצא, דדוקא במצוות שהן על הגברא והן צריכות להתקיים בגופו לא שייכת שליחות (ולכן לא שייכת שליחות על מצות אכילת מצה) מה שאין כן במצוות שהן בחפצא (כמו אכילת לחם הפנים ואכילת בשר הקרבנות דהמצווה היא שהלחם יאכל וכן שבשר הקרבן יאכל) ששייכת בהן שליחות, אף שהמצווה צריכה להתקיים בגוף ולא בכוח.

ואף שגם ללא שליחות מתקיימת מצווה שבחפצא, וכגון בבית שקבועה בו מזוזה שאף אם היושב בו יאמר שאין הוא רוצה לצאת ידי חובת מזוזה באותה מזוזה שקבועה בבית לא נראה אותו כמי שיושב בבית שאין בו מזוזה, כיון שבמצווה שבחפצא המציאות של קיום המצווה גורמת לצאת ידי חובה, על כל פנים על ידי השליחות לקיום מצווה שבחפצא מתייחסת המצווה אל המשלח. לפי זה מי שקידש על היין יכול למנות שליח על הכוס, כיוון שאין מצווה על המקדש לשתות את היין אלא המצווה היא שהיין שקידשו עליו יישתה (והמצווה היא משום כבודה של הכוס).

מחלוקת רבי עקיבא איגר והרש"ש ביסוד מצות ארבע מינים

והנה המשנה במסכת סוכה¹⁵ אומרת: "רבי יוסי אומר, יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת ושכח והוציא את הלולב לרשות הרבים, פטור, מפני שהוציאו ברשות". רבי יוסי סובר שהטועה בדבר מצווה, ומתוך כך שגג בדבר כרת פטור מן הקרבן, ולכן הוא פטור מן הקרבן את מי ששכח והוציא את הלולב לרשות הרבים ביום טוב ראשון של חג.

ובגמרא שם: "אמר אביי, לא שנו אלא שלא יצא בו, אבל יצא בו חייב". אביי לומד שפטורו של רבי יוסי הוא דוקא במי שלא יצא ידי חובת נטילת לולב קודם שהוציא את הלולב לרשות הרבים, שבאופן זה הוא נחשב כטועה בדבר מצווה, אך מי שיצא ידי חובת נטילת לולב קודם שהוציא את הלולב לרשות הרבים אינו נחשב כטועה בדבר מצווה ולכן הוא חייב קרבן.

ושאלת הגמרא¹⁶ "הא מדאגביה נפק ביה", דהינו שלא מובן חילוקו של אביי (בדעת רבי יוסי) בין יצא בו ללא יצא בו, שהרי אם נאמר שמי שיצא ידי חובת נטילת לולב קודם הוצאת

15. מא, ב.

16. מב, ב.

הלולב לרשות הרבים כבר אינו נחשב כטועה בדבר מצווה בהוצאתו, לעולם צריך רבי יוסי לחייב, שהרי משעה שמגביהים את הלולב כבר יוצאים ידי חובת נטילת לולב, וממילא ההוצאה לרשות הרבים היא לעולם אחר קיום המצווה.

ומקשה רבי עקיבא איגר¹⁷ (בחידושו למסכת סוכה) על שאלת הגמרא וזו לשונו: "תימה הא מכל מקום בשעת העקירה היה בכלל טועה בדבר מצווה ועשה מצווה, ואי אפשר לחייבו על העקירה, ומשום הכי אינו חייב כלל דהוי כהנחה בלא עקירה, וכמו בהיה מזיד או אנוס על העקירה דפטור הכי גמי הכא, וה' יאר עיני". רבי עקיבא איגר אומר, שאף שההוצאה לרשות הרבים היא לכאורה לעולם אחר קיום המצווה, אך העקירה היא בקיום המצווה, וממילא צריך להיות פטור על ההוצאה לרשות הרבים כיון דהעקירה היתה בפטור, ולפי זה לא מובנת הגמרא השואלת "הא מדאגביה נפק ביה".

והרש"ש בחידושו למסכת סוכה¹⁸ מביא את תמיהתו של רבי עקיבא איגר והוא מעיר עליה, וזו לשונו: "ולעניות דעתי מדאגביה לאו דוקא, אלא משעה שנטלו בידו להגביהו אף שלא עקרו עדיין נפיק ביה", הרש"ש מפרש ששאלת הגמרא על אביי היא, שמשעה שאדם נוטל את הלולב בידו להגביהו, כבר יוצא ידי חובת נטילת לולב, ואף שלא היתה עקירה עדיין. ממילא יוצא, שלפי אביי האומר שמי שכבר יצא ידי חובה אינו מוגדר כטועה בדבר מצווה בהוצאתו לרשות הרבים, לעולם לא שייך פטורו של רבי יוסי. וכיוון שלפי דברי הרש"ש אף העקירה היא לאחר קיום המצווה, לא שייכת לדעתו תמיהתו של רע"א על שאלת הגמרא.

ונראה שיסוד מחלוקתם של רע"א והרש"ש הוא האם במצוות ארבעה מינים החיוב הוא לקחת ארבעה מינים, או שמא החיוב הוא שיהיו בידו ארבעה מינים, שרעק"א לומד, שמצוות ארבעה מינים מתקיימת על ידי פעולה של לקיחת ארבעה מינים, ולכן אף מי שתופס בידו ארבעה מינים אינו יוצא ידי חובה כל זמן שהוא לא מגביה אותם. ואילו הרש"ש לומד שמצוות ארבעה מינים אינה פעולה של לקיחת ארבעה מינים, אלא שיהיו בידו ארבעה מינים, וממילא מתקיימת המצווה כבר בתפיסת הארבעה מינים, ואין צורך להגביהם.

נפקא מינה לגבי אדם שלקח ארבעה מינים בידו קודם עלות השחר, והמשיך להחזיקם בידו לאחר עלות השחר, שלפי רע"א, שסובר שהמצווה היא לקחת ארבעה מינים, אין הוא יוצא בלקיחה שהיתה קודם עלות השחר, אך לפי הרש"ש שהמצווה היא שיהיו בידו ארבעה מינים יוצא ידי חובה, כיוון שהיו בידו ארבע מינים לאחר עלות השחר.

ממילא לפי הרש"ש, הסובר שמצוות ארבעה מינים אינה צריכה להתקיים בהכרח על ידי פעולה, פשוט שלא שייכת שליחות במצוות נטילת ארבעה מינים, אך לפי רע"א הסובר שמצוות נטילת ארבעה מינים מתקיימת על ידי פעולה של נטילת ארבעה מינים, היה מקום לומר ששייך לקיים את המצווה על ידי שליח, אלא שהתורה אמרה "ולקחתם", ודורשת

17. בספר דרוש וחידוש על סוכה שם ד"ה לא שנו.

18. שם ד"ה והא מדאגביה.

19. ויקרא כג, מ.

הגמרא²⁰ "ולקחתם שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד", ולפי זה נראה לומר שהתורה מיצטה דין שליחות במצוות ארבעה מינים.

שליחות במילה ובכיסוי הדם

הקצות²¹ דן בשאלה האם קיימת שליחות במצוות מילה ובכיסוי הדם. וכתב הקצות: "ולענ"ד מדברי הרא"ש שפיר מוכח דלא מהני שליחות במצוות מילה שעל האב... ומה שהקשה בדרכי משה דהא בכל דוכתי קי"ל שלוחו כמותו, נראה לפמ"ש בתוספות רי"ד²²... ובוה נדחה כל הראיות שהביא בתבואת שור, משום דגבי קבע לי מזוזה הוי ליה כעושה שליח לעשות לו סוכה והוא יושב בסוכה והכי נמי במזוזה הוא הדר בבית שיש בו מזוזה, אבל במצוות כיסוי שהתורה הטילה עליו מי ששפך יכסה, אם מכסהו שלוחו לא קיים הוא כלום, והיינו נמי טעמא דמילה והוא דומה לתפילין וסוכה וציצית דאינו בשליחות וככמו שכתב בתוספות רי"ד".

לכאורה, יש להעיר על שיטת הקצות.

משמע מדברי הקצות שהוא מקבל בפשטות את דברי התוספות רי"ד, בשעה שדחה את שיטתו, כמובא לעיל. ועוד שהרי לפי דרכו של הקצות עצמו שחילק בין מצוות שצריכות להעשות בכוחו של המצווה, לבין מצוות הצריכות להעשות בגופו של המצווה דהיינו בין מצווה שיש בה פעולה למצווה שאין בה פעולה, לכאורה היתה צריכה להועיל שליחות במצוות מילה וכיסוי הדם.

ועיין בספר טבעת החושן שכתב הערה זו בשם "המשפט שלום", ותירץ דהקצות בסימן קפב כתב אליבא דידיה ביאור אחר בהא דאין מועיל שליחות במצוות, אבל כמובן התוספות רי"ד הא לא סבירא ליה כן, וגם הסוברים דלא מועיל שליחות במילה וכיסוי הדם, סוברים גם כן כתוספות רי"ד, ובסימן שפב מיירי אליבא הני ראשונים, עיין שם. יוצא שלפי ביאורו של הקצות כן צריכה להועיל שליחות במצוות מילה וכיסוי הדם, ולכאורה מלשון הקצות לא משמע כן.

ובהמשך דבריו כתב הטבעת החושן, שלפי ההסבר בתוספות רי"ד שדין שליחות נאמר במקום שברור שהמשלח עושה את עיקר הפעולה, והשליח רק מוציא אל הפועל, מה שאין כן בהנחת תפילין שאין שום חלות ומשמעות המתייחסים למשלח שבוה לא שייך שליחות, ממילא גם התוספות רי"ד צריך לסבור שתועיל שליחות במילה. שהרי האב המשלח הוא זה שעושה את עיקר הפעולה והשליח רק מוציא אל הפועל והמעשה נעשה עבור המשלח, וכן במצוות כיסוי הדם שחלה על השוחט מחמת השחיטה דמי ששפך הוא יכסה, המעשה נעשה עבור המשלח, ואם כן דברי הקצות החושן צריכים ביאור.

20. סוכה מא, ב.

21. שפב, ס"ק ב.

22. עיין לעיל.

שיטת האור שמח בביאור המחלוקת האם שליח נעשה עד

הגמרא²³ אומרת: "איתמר רב אמר שליח נעשה עד דבי רבי שילא אמרי אין שליח נעשה עד, מאי טעמא... רב אמר שליח נעשה עד אלומי קא מאלמנא למילתיה, דבי רבי שילא אמרי אין שליח נעשה עד, כיוון דאמר מר שלוחו של אדם כמותו הוה ליה כגופיה". פירוש, שהוא כבעל דבר ופסול לעדות.

ועיין באור שמח שביאר את הגמרא שם, דכל משכיל יראה דפליגי בגדר שלוחו של אדם כמותו אם אומרים שהמעשה שעושה השליח חשוב כאילו עשה המשלח, או דהגוף של השליח נעשה כהמשלח, דבי רבי שילא סברי שהשליח נעשה כגופו של משלח ולכן אין שליח נעשה עד, ורב סבר שרק הפעולה של השליח מתייחסת אל המשלח והוי כאילו נעשה מגוף המשלח, אבל אין השליח בעל דבר שיהא פסול לעדות.

אמנם הקהילות יעקב²⁴ דחה ביאור זה, וכתב שאינו מוכרח, דאפילו אם נאמר דרב סובר שגוף השליח נעשה כגוף המשלח מכל מקום יוכל לסבור שכשר לעדות, דאפילו הבעלים עצמן כשרים לעדות כשאינם נוגעים בעדותן, ועיין שם.

הגדרת שליחות העולה ממחלוקת הרמב"ם והטור

כתב הרמב"ם²⁵: "אמר כשהוא בריא כתבו גט ותנו לאשתי ואחר כך נבעת, ממתנין עד שיבריא וכתבין ונתנין לה, ואין צריך לחזור ולהמלך בו אחר שהבריא ואם כתבו ונתנו קודם שיבריא הרי זה פסול". ואילו הטור²⁶ כתב "היה בריא בשעה שצוה לכותבו ואחר כך אחזו החולי אין כותבין אותו בעודו בחוליו ואם כתבו ונתנוהו בחליו אינו כלום...". מסביר הפרי חדש²⁷, שלשיטת הטור הגט בטל מדאוריתא ואילו לדעת הרמב"ם, שכתב רק שהגט פסול, ולא כתב שהגט בטל, משמע שאינו פסול אלא מדרבנן, אך מדאוריתא הגט כשר (בקצות קפח, ס"ק ב דייק מרש"י גיטין ט, ב דסבירא ליה כשיטת הרמב"ם, והפרי חדש כתב שמהרא"ש בתשובות כלל מה, סימן יח מוכח כשיטת הטור, וכן דייק בקהילות יעקב גיטין, סימן כ מהתוספות בקידושין ומהרא"ש שם דסבירא להו כשיטת הטור).

בהסבר מחלוקתם כתב הפרי חדש שם, כי סברת הרמב"ם היא, שכיוון שהשליח נכנס במקום הבעל מה איכפת לן שיהא הבעל שפוי או שוטה בשעת כתיבה ונתינה, אלא על כרחך דאינו אלא פסול דרבנן גזירה לשמא יאמרו דשוטה בר גירושין הוא. ואילו לשיטת הטור דהגט בטל מן התורה, אין הכוונה שהשליח נכנס במקום הבעל אלא שהמעשה מתייחס למשלח, וכיוון שהמשלח שוטה ומעשה שוטה אינו כלום, ממילא גם מה שהשליח עושה לאו כלום הוא.

23. קדושין מג, א.

24. גיטין, סימן כ.

25. הלכות גרושין ב, טו.

26. אהע"ז קכא.

27. שם ס"ק ב.

שיטת האור שמח במחלוקת הרמב"ם והטור

האור שמח²⁸ מבאר, שלפי הרמב"ם דהפסול הוא רק מדרבנן, אך מן התורה הגט כשר, הגדר בשלוחו של אדם כמותו הוא, דהגוף של השליח נעשה כגוף המשלח וכיוון דהשליח אינו שוטה יכול לגרש. אך הטור סבירא ליה דרק עשייתו חשוב כאילו עשה המשלח, ולכן לא יכול לגרש כיוון שהמשלח לאו בר גירושין הוא.

אך לכאורה לפי זה קשה שיטת הקצות²⁹. הקצות הביא את מחלוקת הראשונים הנ"ל: "וראוי לספק היכא דהיה פקח בשעה שעשאו שליח וקודם שגמר השליח שליחותו נשתטה המשלח, אי אזלינן בתר מעיקרא ובשעה שעשאו שליח פקח היה ועומד במקום המשלח, או אזלינן בתר בסוף והרי בשעת גמר השליחות נשתטה המשלח ובטלה שליחותו. אמנם מצאנו שנחלקו בזה קמאי, לדעת הרמב"ם פ"ב אם היה בריא בשעת מינוי שליחותו ואחר כך אחזו חולי שטות דאם נתנו השליח הווה ליה גט מן התורה, ואינו פסול אלא מדרבנן שלא יאמרו שוטה בר גירושין, ולדעת הטור באבן העזר סימן קכא כהאי גוונא הגט פסול מן התורה. ועיין פרי חדש הלכות גיטין שהעלה כדעת הרמב"ם, וכתב דאפילו גוסס דאינו בר גירושין אם עשאו שליח קודם ואחר כך נעשה גוסס נמי מהני שליחותיה, ועיין שם. ולדעת הרמב"ם דמן התורה הוי גט ואינו פסול אלא מדרבנן שלא יאמרו שוטה בר גירושין, אם כן הכא גבי ממון כה"ג לא אמרינן, אבל לדעת הטור דהוי מן התורה כיטול השליחות כל שנשתטה בשעת גמר השליחות, אם כן בממון נמי ליכא שליחות... לפי דעת הרמב"ם דלא מיבטל שליחות אפילו נשתטה בשעת גמר השליחות ומשום דכבר עמד השליח במקום המשלח בשעה שעשאו..."

מוכח מדברי הקצות כשיטת הרמב"ם. ויוצא לפי זה דהקצות סבירא ליה בגדר שלוחו של אדם כמותו דגוף השליח נחשב כגוף המשלח, והרי מהקצות בסימן קפב מוכח דהגדר של שליחות הוא, רק שהמעשים שעושה השליח מתייחסים למשלח, ולא שגוף השליח נחשב כגוף המשלח, ולכן לא שייכת שליחות במצוות תפילין.

והנה הקהילות יעקב³⁰ ביאר את דברי הפרי חדש בדעת הרמב"ם, שמה שנכנס השליח במקום הבעל ולא איכפת לן מה שהבעל שוטה, היינו "דענין שליחות הוא שנמסר להשליח כח בעלות על מה שנשתלח וכבר הוא עושה מכת עצמו", ואם כן אין הכוונה שגוף השליח הוא כגוף המשלח אלא שכח הבעלות הועבר לשליח, ואם כן לפי זה ודאי דהקצות סבירא ליה בגדר שליחות דאין גופו של השליח כגוף המשלח ולכן לא שייכת שליחות במצוות שבגופו, אלא דענין שליחות הוא שנמסר להשליח כח בעלותו על מה שנשתלח.

28. על הרמב"ם הנזכר.

29. קפח, ס"ק ב.

30. גיטין, סימן כ.

שיטת העונג יום טוב במחלוקת הרמב"ם והטור

בשורת עונג יום טוב³¹ כתב במחלוקת הרמב"ם והטור הפוך ממה שכתב האור שמח. ודאי לדעת הרמב"ם, שכתב שכשהבעל עשה שליח לגרש ונשתטה קודם שגירשה המשלח דהגט כשר מן התורה, ומדרבנן בעלמא פסול שלא יאמרו שוטה בר גירושין הוא, מוכח שאין גדר השליחות להחשב כאילו הוא עושה בגופו דהא כיון שנשתטה הרי אין בכוחו לגרש (ודלא כהאור שמח שהבין בדעת הרמב"ם, שכיוון שגוף השליח נעשה כגוף המשלח והשליח אינו שוטה לכן הגט כשר מן התורה) רק כיוון שמסר לו כוחו יכול השליח לגרש אף שהבעל אינו יכול לגרש. ואף לדעת הטור, שפסק דהגט בטל מן התורה בנשתטה הבעל קודם גירושין, היינו נמי משום דסובר דכיון דנשתטה פסק כוחו מלגרש וגם שלוחו אינו יכול לגרש, ולא משום דסובר דגדר שליחות הוא שגופו של שליח נחשב לגופו של משלח.

מתוך דברי העונג יו"ט רואים, שבדעת הטור שייך היה לומר שגדר שלוחו של אדם כמותו הוא, שגוף השליח נעשה כגוף המשלח, מה שאין כן בדעת הרמב"ם (ובהיפך מסברת האור שמח), אלא שכתב שם שגם בדעת הטור לא אמרינן דגוף השליח נעשה כגוף המשלח.

וכתב העונג יו"ט שכך גם סבירא ליה להתוספות רי"ד הנזכר לעיל, שלכך לא מהני שליחות גבי מצוות ציצית או תפילין וסוכה ולולב דדבר שהוא חיוב על גופו לא מתקיים על ידי שליח דהוא מחויב לעשותו, ואם השליח עושה הרי השליח עשה בגופו ולא גופו של המשלח עשה המצווה, עיין שם. הרי שאין גופו של שליח נעשה ממש כגוף המשלח.

אמנם לדברי האור שמח בדעת הרמב"ם וסיעתו, שבגדר שלוחו של אדם כמותו נתחדש דגוף השליח נעשה כגוף המשלח, עדיין יקשה מדוע לא מהני שליחות גבי מצוות ציצית, או תפילין וסוכה ולולב.

שיטת החלקת יואב בדין שליחות

החלקת יואב³² עסק בדין שליחות במילה, ומתריך דברי הש"ך על פי יסוד חדש בדין שליחות במצוות: "על כן הנראה לפי עניות דעתי עיקר הטעם מאי דאין מועיל שליחות במצווה, על פי מה שכתב הר"ן סוף ראש השנה לד, בשם ירושלמי, דיש מצוות דלא אמרינן בהו שומע כעונה, כתפילה. והיא מטעם סברא שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו, והכי נמי במצוות דהתורה הטילה על האדם ולעול על צוואריהם נתנו לא שייך כלל שיעשה שליח והוא יעשה מה שלבו חפץ. והא דמצינו מצוות דמועיל בהן שליחות כשחיתת הפסח, וסמיכה אי לאו גזירת הכתוב, היינו כיון דהם רק חלק מחלקי המצווה ופרט מפרטיו בזה אמרינן שפיר כיון דהבעלים עוסקים בגופו של מצווה נמנין על הפסח ואוכלין, וכן בסמיכה דהיא רק חלק מחלקי המצווה בזה שפיר מועיל שליחות, אבל לא שיעשה שליח על כל המצווה ורוצה שחבירו יהיה יהודי וישראל להניח תפילין במקומו. ולכך במצוות מילה סובר הש"ך בסימן שפ"ד, דלא מהני שליח, ורוב הסוברין דמהני היינו דמילה דמי גם כן לחלק מחלקי המצווה, דעיקר המצווה

31. סימן קיג.

32. חו"מ, סימן ד.

שהבן יהיה נימול רק דרחמנא רמי מעשה המילה שיעשה האב, אבל עיקר הכוונה שהבן יהיה נימול, על כן נחשב מצוות האב לימול כחלק מחלקי המצווה, אבל כל דבר שאינו מצווה מועיל שליחות". החלקת יואב מסביר שבמצוות לא מועילה שליחות משום דכוונת התורה דהאדם יעשה בעצמו את המצווה, וצריך שיהיה האדם מקושר אל המצווה "ולעול על צואריהם נתנו", לכן לא שייך דין שליחות במצוות. מה דמצינו מצוות דמועילה בהן שליחות, הוא משום דעל כל פנים המשלח עושה חלק אחר במצווה.

שיטת המהר"ח אור זרוע בדין שליחות

בשו"ת מהר"ח אור זרוע³³ כתב, וזו לשונו: "תנן האיש מקדש בו ובשלוחו ואמרינן בגמרא מצווה בו יותר מבשלוחו ואם כן בשחיטה ובהפרשת חלה נאמר בו ולא יעשה שליח לשחוט בהמתו ולהפריש חלה מעיסתו, וגם לא ידעתי איך ראובן יברך על שחיטת בהמת שמעון או על הפרשת חלה מעיסה שאין הוא מצווה לשחוט בהמה זו ולא להפריש חלה מעיסה זו. וגם מאי שנא הפרשת חלה שיכול לקיים מצוותו על ידי שליח מכל המצוות תפילין וציצית סוכה ולולב ואכילת מצה. ושמא שחיטה והפרשת חלה אין מצוותן אלא שתתקן העיסה מדכתיב גבי תרומה גם אתם אשמעינן שעיקר מצוותה רק לתקן העיסה וליתן חלה לכהן, וכן שישחט הנשחט, וכן קידושין עיקר המצווה שתהא לו אשה מקודשת, וכן בגירושין, ובהפרשת תרומה, ושחיטת קדשים, ובקביעת מזוזה ועשיית מעקה, אבל בתפילין וציצית ואכילת מצה וסוכה ולולב אין שייך שליחות". מדברי המהר"ח אור זרוע יוצא שדין שליחות נתחדש רק במצוות שהעיקר בהן הוא התוצאה, וכגון בשחיטה והפרשת חלה אבל במצוות שהעיקר בהן הוא מעשה המצווה, כגון בתפילין, ציצית, אכילת מצה, סוכה ולולב לא נתחדש דין שליחות.

שיטת החתם סופר בדין שליחות

בשו"ת חתם סופר³⁴ כתב, דהטעם שלא מועילה שליחות בתפילין הוא משום שיש מייעוט מפורש, וזו לשונו "ומה שהקשה מתפילין מאן לימא לן דהתם נמי לאו מוקשרתם דפרשה שניה נפקא לן דנמסר בסגול שיהיה קשירה לכל אחד, ואי לאו קרא הוי סגי בקשירה אחת לכולן. וכן משמע ממה שכתבו תוספות מסוכה דכתיב כל האזרח משמע דאי לאו קרא הוה אמינא אחד יושב בשביל כולם, וחליצה נמי כתיב קרא ואמרו לו והיכי דגלי גלי... אבל בדוכתי אחרוני מנא לן" - מדברי החתם סופר מוכח דאין כאן הסבר מיוחד למה לא מועיל שליחות אלא מצד גזירת הכתוב.

העולה מכל האמור שישנן חמש שיטות בדין שליחות:

א. שיטת התוספות רי"ד: דין שליחות נתחדש רק במקום שיש חלות על ידי המעשה, אבל כשאין חלות על ידי המעשה, וכל השליחות הוא רק מעשה פשוט, לא מועיל שליחות.

33. סימן קכח.

34. אור"ח, קפב.

ב. שיטת הקצות החושן: דין שליחות נתחדש רק כשיש מעשה אבל כשאין מעשה, אלא מידי דממילא, לא מועיל שליחות.

ג. שיטת החלקת יואב: דין שליחות לא נתחדש במצוות משום שכוונת התורה שהאדם בעצמו יעשה את המצווה, "לעול על צואריהם נתנו". מה שמצינו מצוות המועילה בהן שליחות, הוא משום שעל כל פנים המשלח עושה חלק אחר במצווה.

ד. שיטת המהר"ח אור זרוע: דין שליחות נתחדש רק במצוות שהעיקר בהן הוא התוצאה, ולא במצוות שהעיקר בהן הוא המעשה.

ה. שיטת החתם סופר: דין שליחות נתחדש רק במקום שהתורה גילתה, אבל בדוכתי אחרוני מנא לן.